

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ АРЕШТУ МАЙНА ТА ВІДШКОДУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ЗБИТКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Тарасенко В. Є.

Стаття присвячена дослідженню діяльності суб'єктів кримінального провадження в питаннях накладення арешту на майно, з метою відшкодування матеріальних збитків, нанесених внаслідок вчинених кримінальних правопорушень, в умовах чинного Кримінального процесуального законодавства. Зазначено, що найбільша кількість злочинів, що вчиняються в Україні, спрямовані проти власності і суб'єкти вчинення злочинів, як правило, розпоряджаються майном у такий спосіб, щоб унеможливити його повернення потерпілим. Статистичні дані свідчать, що стан протидії злочинності не в повній мірі відповідає потребам сьогодення, і як наслідок, відшкодовується незначна сума матеріальних збитків потерпілим, у зв'язку з чим постає питання необхідності удосконалення процедури накладення арешту на майно.

Приділено увагу аналізу відповідних положень КПК України, інших нормативних актів, що зобов'язують слідчого, прокурора вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, забезпечення збереження його до вирішення кримінального провадження в судовому порядку. Акцентовано увагу на проблемних питаннях, пов'язаних із накладенням арешту на майно у кримінальному провадженні, зокрема, існуюча процедура в частині її повільності не в повній мірі забезпечує результативність цього заходу. Саме протягом часу ухвалення рішення про накладення арешту на майно у осіб з'являється можливість прийняти заходи щодо приховування майна, що шкодить відшкодуванню нанесених збитків та відновленню порушених прав потерпілих.

Обґрунтовано необхідність внесення доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства, щоб у виключних випадках дозволити слідчому за погодженням з прокурором, або прокурору накладати попередній арешт на майно та зобов'язати не пізніше ніж протягом 24 годин після цього заходу, звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді з метою отримання дозволу.

Ключові слова: кримінальне процесуальне законодавство, кримінальне провадження, арешт майна,

слідчий, прокурор, слідчий суддя, відшкодування збитків.

Tarasenko V. Ye. Separate problems of property seizure and material compensation damages in criminal proceedings

The article is devoted to the study of the activities of the subjects of criminal proceedings in matters of seizure of property, with the aim of compensation for material losses caused as a result of committed criminal offenses, under the conditions of the current Criminal Procedure Legislation. It is noted that the largest number of crimes committed in Ukraine are directed against property, and the subjects of crimes, as a rule, dispose of property in such a way as to make it impossible for the victim to return it. Statistical data show that the state of combating crime does not fully meet the needs of today, and as a result, a small amount of material losses are compensated to the victims, in connection with which the question arises of the need to improve the procedure for imposing a seizure on property.

Attention is paid to the analysis of the relevant provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, other normative acts that oblige the investigator, the prosecutor to take the necessary measures in order to identify and search for property that can be seized in criminal proceedings, ensuring its preservation until the resolution of criminal proceedings in a court of law. Attention is focused on problematic issues related to the seizure of property in criminal proceedings, in particular, the existing procedure does not fully ensure the effectiveness of this measure due to its slowness. It is during the time when the decision to seize property is made that individuals have the opportunity to take measures to conceal property, which harms the compensation of the damages and the restoration of the violated rights of the victims.

The need to make additions to the current criminal procedural legislation is substantiated, in order to allow the investigator in exceptional cases with the agreement of the prosecutor, or the prosecutor to impose a preliminary arrest on property and to oblige, no later than within 24 hours after this measure, to apply to the investigating judge with the appropriate request for the purpose of obtaining a permit.

Key words: *criminal procedural legislation, criminal proceedings, seizure of property, investigator, prosecutor, the investigating judge, compensation for damages.*

Одним із пріоритетних завдань, що стоять перед правоохоронними органами України, є ефективна протидія сучасній злочинності. Сучасна криміногенна ситуація в Україні характеризується підвищеним рівнем організованості, професіоналізму, замаскованості, технічної оснащеності злочинців, здатності злочинних угруповань до активної протидії кримінальному судочинству. Неодмінною умовою вирішення зазначених завдань є використання усього арсеналу засобів кримінально-процесуальної діяльності, з метою ефективної протидії напору злочинності, забезпечення ефективності досудового слідства та судового провадження, а також вирішення питання щодо повернення нанесених збитків. Головним завданням кримінального процесу [2, ст. 3] є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, у тому числі, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальними діями. Про важливість цього питання, як приклад, можна навести деякі статистичні дані, що свідчать про те, що у 2020 році було накладено арешт на майно всього на 66,55% від суми матеріальних збитків, що явно недостатньо. При цьому відшкодовано збитків лише 23,7% [6]. Наведені відомості показують, що в цілому стан протидії злочинності не в повністі задовольняє вимоги сьогодення, і як наслідок, відшкодовується незначна сума матеріальних збитків. У зв'язку з цим постає питання необхідності удосконалення процедури накладення арешту на майно, надання більших можливостей суб'єктам кримінального провадження щодо накладення арешту на майно, що в підсумку сприятиме відшкодуванню збитків, нанесених внаслідок вчинених кримінальних правопорушень.

Метою даної статті є аналіз повноважень суб'єктів кримінального провадження в питаннях накладення арешту на майно в умовах чинного Кримінального процесуального законодавства, з'ясування існуючих проблем зазначеної діяльності та внесення відповідних пропозицій щодо її удосконалення.

Проблеми накладення арешту на майно у кримінальному провадженні розглядали у своїх працях відомі науковці, а саме, В.І. Галаган, Р.І. Герасимов, І. В. Гловюк, Т. Є. Зелькіна, І.П. Зінковський, А.В. Дрозд, О.В. Капліна, Ю. М. Мирошніченко, Н. С. Моргун, М. А. Погорецький, С. М. Смоков, Л. Д. Удалова та інші.

Разом з тим, проблема діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді в частині їх повноважень щодо накладення арешту на майно в умовах чинного Кримінального процесуального законодавства розглядалася недостатньо та потребує окремого дослідження.

Згідно ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом [1, ст. 41]. Відповідно до ст. 170 Кримінального процесуального кодексу України арешт майна є одним із заходів забезпечення кримінального провадження. Його суть полягає у тому, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений або особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями вказаних осіб, за ухвалою слідчого судді або суду тимчасово позбавляються можливості відчужувати певне їх майно, а також розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його у випадку, коли незастосування таких заборон може призвести до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна [2, ст. 170]. При прийнятті такого рішення повинно існувати сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що майно є доказом кримінального правопорушення, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна [2, ч. 1 ст. 170].

В юридичній літературі зазначається, що традиційно найбільша кількість злочинів, що вчиняються в Україні, спрямовані проти власності. Протиправно заволодівши майном, суб'єкти вчинення злочинів і пов'язані з ними особи, як правило, якнайшвидше розпоряджаються ним у такий спосіб, аби унеможливити його повернення потерпілим. Відповідно, у кримінальному провадженні постає протилежне завдання - забезпечити умови для наступного повернення коштів, речей, майнових прав і благ потерпілим, якими можуть бути як окремі особи, так і широке коло осіб, суспільство в цілому [3, с. 186].

Кримінальним процесуальним законодавством допускається арешт майна з метою забезпечення

відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди [2, п. 4 ч. 2 ст. 170]. З цього приводу окремі дослідники слушно зауважують, що накладення арешту на майно є важливим засобом забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, оскільки він завершує діяльність із розшуку майна, набутого злочинним шляхом, і слугує основним засобом забезпечення звернення до нього надалі [4, с. 43]. Окремі положення КПК України зобов'язують слідчого, прокурора вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, забезпечення збереження майна до вирішення кримінального провадження в судовому розгляді [2, ст. 170]. Одночасно існуюча процедура не в повній мірі забезпечує результативність цього заходу, оскільки здійснюється протягом певного часу, що негативно впливає на поновлення прав потерпілого, що були порушені. Так, згідно ст. 172 КПК України клопотання про арешт майна розглядається слідчим суддею, судом не пізніше двох днів з дня його надходження до суду [2, ч. 1 ст. 172]. Саме протягом часу ухвалення рішення про накладення арешту на майно у осіб з'являється можливість прийняти заходи щодо його приховування, що шкодить завданням кримінального провадження, в першу чергу відшкодуванню нанесених збитків.

Оскільки завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження, а також тимчасову заборону передачі або руху майна або тимчасову заборону володіння чи управління майном, на нашу думку, ст. 170 КПК України необхідно доповнити положенням наступного змісту: «У невідкладних випадках і виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких чи особливо тяжких злочинів, з метою збереження речових доказів або запобігання можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення та відчуження майна, слідчим за погодженням з прокурором, або прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно. Невідкладно після такого заходу, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор зобов'язаний звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді з метою отримання дозволу. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на арешт майна, майно повертається особі, в якій воно вилучено».

Розглядаючи проблеми, пов'язані з арештом майна у кримінальному провадженні необхідно звернути увагу на норми, що регламентують його скасування. Чинним КПК України [2, ч. 1 ст. 174] передбачено певні положення, зокрема, арешт майна може бути скасовано повністю чи частково ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого, їх захисника чи законного представника, іншого власника або володільця майна, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо вони доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба або арешт накладено необґрунтовано.

При цьому і іншій частині цієї статті [2, ч. 3 ст. 174] зазначено, що прокурор одночасно з винесенням постанови про закриття кримінального провадження скасовує арешт майна, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації. На нашу думку таке положення не відповідає закону України «Про судоустрій і статус суддів», яким передбачено, що судові рішення є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України [5, ст. 13]. Звідси, на нашу думку, ч. 3 ст. 174 КПК України доцільно викласти таким чином: «Прокурор до винесення постанови про закриття кримінального провадження забезпечує скасування арешту майна в судовому порядку, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації».

Отже, проведений нами аналіз чинного кримінального процесуального законодавства України та літературних джерел, дають підстави дійти висновку, що в процесі арешту майна існують ризики його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження тощо. Існуюча процедура накладення арешту на майно не в повній мірі забезпечує результативність цього заходу, оскільки здійснюється протягом певного часу, що негативно впливає на поновлення прав потерпілого, що були порушені. Звідси у виключних випадках доцільно дозволити слідчому за погодженням з прокурором, або прокурору накладати попередній арешт на майно та зобов'язати не пізніше ніж протягом 24 годин після цього заходу, звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді з метою отримання дозволу. Якщо слідчий суддя постановить ухвалу про відмову в наданні дозволу на арешт майна, майно повертається особі, в якій воно вилучено

Скасування прокурором арешту майна одночасно з закриттям кримінального провадження дозволяє прокурору відмінити судові рішення. Звідси необхідно законодавчо закріпити положення, згідно якого прокурор до винесення постанови про закриття кримінального провадження забезпечує скасування арешту майна в судовому порядку, якщо воно не підлягає спеціальній конфіскації.

Література

1. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР : URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>. (дата звернення: 13.03.2023).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.03.2023).
3. Герасимов Р. Деякі питання застосування арешту майна за новим Кримінальним процесуаль-

ним кодексом України. *Слово Національної школи суддів України*, 2013. № 4. С. 186-194.

4. Зелькіна Т. Є. Сутність й актуальні питання арешту майна в кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*, 2019. № 1 (17). С. 42-46:

5. Про судоустрій і статус суддів: закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII: URL: https://minjust.gov.ua/m/str_30953 (дата звернення: 05.03.2023).

6. Статистична інформація за 2013-2020 рр. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113277&libid=100820&c=edit&c=fo#

Тарасенко В. Є.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ